

## ИЗВИЦИТЕ ВО ЌОПИЌЕВИТЕ ПРИКАЗНИ ЗА ДЕЦА НА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК

Лидија Тантуровска

*Институт за македонски јазик  
„Крсте Мисирков“, Македонија*

**Key words:** Macedonian language, interjections, Ќопиќ's novels

**Summary:** We have chosen the subject interjections in Ќопиќ's novels for children in Macedonian language having in mind few reasons: 1. Branko Ќопиќ is one of the most famous writers for children in former Yugoslavia; 2. From the sociolinguistic point of view, regardless of the fact that his books had been translated into many languages (Russian, Ukrainian, Polish, Czech, Bulgarian, Hungarian and German), the books translated into Macedonian language are not many, which is a rarity for us; 3. The interjections, as a special word class, are a subject of discussion in the modern researches regarding their classification, as well as regarding their functional-semantic realization; 4. Analysis of the interjections in the novels translated in the fifth decade of the 20<sup>th</sup> century indicates the synchronic frame of the Macedonian language in that period of time; 5. From the stylistic point of view, Branko Ќопиќ is a writer who is using the interjections very often, not only in his works, but also in his linguistic (personal) style.

The interjections found in the 22 analyzed novels in Macedonian were put in alphabetical order and, generally, in three groups: interjections expressing feelings, interjections calling someone, establishing contact and interjections used to imitate sounds.

The executed scientific research has justified the reasons taken into consideration for choosing this actual subject.

**Клучни зборови:** македонски јазик, извици, Ќопиќеви приказни за деца

**Резиме:** Се определивме за темата *извиците во Ќопиќевите приказни за деца на македонски јазик* од неколку причини: 1. Бранко Ќопиќ е еден од најпознатите писатели за деца во поранешна Југославија; 2. Од совиолингвистички аспект, факт е дека неговите дела биле преведувани на многу јазици (на: руски, украински, полски, чешки, бугарски, унгарски и германски јазик), за разлика од што биле реткост оние што биле преведувани на македонски; 3. Извиците, како посебна зборовна група, се предмет на дискусија и во современите истражувања, како поради нивната класификација, така и поради нивната функционалносемантичка реализација; 4. Преку анализата на извиците од преведените приказни во петтата деценија од 20-тиот

век може да се види синхрониската рамка на македонскиот јазик во тој период; и 5. Стилистички гледано, Бранко Копиќ е автор што ги употребува извиците во голема мера<sup>1</sup>, не само во својата творечка дејност, туку и во својот индивидуален јазичен израз.

Се анализирани 22 приказни на македонски јазик, каде што ексцерпираниите извици се подредени по азбучен ред, општо поделени во три групи: извици што изразуваат чувства, извици што привлекуваат внимание и со кој се воспоставува контакт и извици што имитираат звуци.

Од резултатите на извршената научноистражувачка работа се гледа оправданоста на изборот на темата.

Во овој труд ќе се обидеме да ги анализираме извиците што се употребени во преведените приказни за деца на македонски, поаѓајќи од фактот дека и извиците можат да бидат препознатлива карактеристика на еден јазик. Тоа се покажува особено преку преводите кога, на местото од извикот во оригиналниот текст, треба да се употреби соодветен извик на јазикот на кој се преведува (во случајов, на македонски).

Се определивме за оваа тема од неколку причини: 1. Бранко Копиќ е еден од најпознатите писатели за деца во поранешна Југославија, кој, самиот, за пишувањето за деца вели: *Писање за дјецу за мене је најљепши посао, најпријатнија забава и најбољи одмор. Кад завршим једну књигу за дјецу, ја се осјећам тако весео и расположен као да се враќам с неке велике мајске свечаности* (Копиќ, 1963: 16); 2. Неговите дела биле преведувани на повеќе јазици, за што и самиот пишува: *Књиге су ми превођене на руски, украински, пољски, чешки, бугарски, мађарски и њемачки језик* (Копиќ, 1963: 16). Меѓутоа, погледнато од социолингвистички аспект, преводите на македонски јазик се во мал број, што за нас претставува раритет од причина што српскохрватскиот јазик беше службен јазик за федерацијата Југославија и не се преведуваа сите дела на македонски<sup>2</sup>; 3. Извиците,

---

<sup>1</sup>Доволно е да се погледне кое било дело на Бр. Копиќ (на пример, ОРЛИ РАНО ЛЕТЕ) и да се забележи дека нема страница без барем еден извик, што секако зборува за неговиот стилистички израз.

<sup>2</sup> Како што е познато, македонскиот (покрај српскохрватскиот и словенечкиот) беше еден од трите службени јазици на Југославија. Во УСТАВОТ НА ФНРЈ (1946 год.), во членовите 65 и 120 пишува за употребата на јазиците, меѓутоа тие се однесуваат на употребата во законодавството и судството: *Члан 65: закони и други општи прописи Федеративне Народне Републике Југославије објавују се на језицима народних република; Члан 120: Поступак пред судовима води се на језицима република, аутономних покрајина и аутономних области где се суд налази. Граѓани који не знају језик на коме се води поступак могу се служити својим језиком. Тим граѓанима обезбегује се право да се упознају са целокупним материјалом и да преко преводилоца прате рад суда.* Во УСТАВОТ НА СОЦИЈАЛИСТИЧКА ФЕДЕРАТИВНА РЕПУБЛИКА

како посебна зборовна група, се предмет на дискусија и во современите истражувања, како поради нивната класификација, така и поради нивната функционалносемантичка реализација; 4. Преку анализата на извиците од преведените приказни во петтата деценија од 20-тиот век може да се види синхрониската рамка на македонскиот јазик во тој период; и 5. Стилистички гледано, Бранко Ќопиќ е автор што ги употребува извиците во голема мера<sup>3</sup>, не само во својата творечка дејност, туку и во својот индивидуален јазичен израз. Доказ за ова е и белешката за животот и делото за авторот напишана во прво лице еднина, насловена како „Мој живот и књижевни рад“, во книгата „Орлови рано лете“, издание на „Просвета“ од Белград (1963 год.), која е напишана со жив и колоритен јазик, во кој се присутни и извиците: – *Аха, док мене зову напријед, богме су дошле гаће на решето, ваља негдје пробијати обруч! – гракну делија с митраљезом и журно закорачи према челу колоне* (Ќопиќ, 1963: 16).

На самиот почеток, сумирано од повеќе дефиниции<sup>4</sup>, можеме да извлечеме дека извиците (интерјекциите) се непосредни изразувачи на емотивната или експресивната функција на јазикот. Како што е познато, извиците се изделуваат како посебна зборовна група, не само според своето значење и служба во реченицата, туку честопати и според невообичаениот гласовен облик (*нссст, иишшт, еееј, ахааа*).

Со извиците се изразуваат чувства (*оф!, ех!, ах! леле!*), се привлекува вниманието, се повикува некој, се воспоставува контакт (*еј!, ехеј! бре!*) и се имитираат звуци (*бум, трас, крц*). Всушност ономаатопејските форми ги употребуваме за имитирање звуци, кои можат да бидат од различен вид: имитирање звуци што ги произведуваат животните, птиците (*мјау, ав-ав, кукуруку*) и сл., како и имитирање звуци на природата и друго (*крц, клон-клон*). Често пати извиците што имитираат звуци (ономаатопејските извици) се употребуваат на место од личноглаголската форма, односно добиваат предикативен карактер (*Го фатив и трас од земја!*). Од

---

ЈУГОСЛАВИЈА (1974 год.), пак, пишува за слободното изразување и слобода за употреба на јазикот и за писмото на народите и на народностите (Члан 170. Граѓанину је зајемчена слобода изразувања припадности народу, односно народности, слобода изразувања националне културе и слобода употребе свог језика и писма.)

<sup>3</sup>Доволно е да се погледне кое било дело на Бр. Ќопиќ (на пример, ОРЛОВИ РАНО ЛЕТЕ) и да се забележи дека нема страница без барем еден извик, што секако зборува за неговиот стилистички израз.

<sup>4</sup>ENCIKLOPEDIŠKI REČNIK LINGVISTIČKIN NAZIVA; D. Kristal, Lingvistički rečnik; Бл. Конески, ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ ЛИТЕРАТУРЕН ЈАЗИК; Л. Минова-Гуркова, СИНТАКСА НА МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК; Л. Минова-Гуркова, ГРАМАТИКА НА МАКЕДОНСКИОТ СТАНДАРДЕН ЈАЗИК ЗА СТРАНЦИ и др.

ономатопејските извици се изведуваат ономатопејските глаголи (*трасне, пласне, крцне, крека*). Од друга страна, и полнозначните зборови можат да се употребуваат како извици, односно изговорени со извична интонација да извршат функција на извици (*мајчице!, Боже!, помош!* и сл.).

Според функционалната раслоеност на јазикот, извиците можат да се сретнат најмногу во разговорниот и во уметничколитературниот функционален стил (во прозата, во поезијата и особено во драмските текстови), а во другите функционални стилови ваквата употреба е ограничена (односно, извици во извесен степен можат да се сретнат во публицистичкиот функционален стил; во научниот, ако стане збор за металингвистички приод), а наспрема сето ова, извиците не се својствени за административниот функционален стил.

Во говорена форма тие се проследени со интонација, со изразот на лицето, на рацете и сл., односно со помош на кинетичката комуникација, а при пишувањето на извиците се користат извичникот и запирката, со што се izdelуваат од другите делови на исказот.

Од прегледната литература се констатира дека извиците можат да се разгледуваат од различен аспект како дел од секојдневната комуникација на еден јазик.

Повеќе автори се обиделе да ги анализираат и да ги класифицираат извиците по различни поводи.

Во 2010 година лингвистичката сесија на XXXVII научна конференција, во рамките на Меѓународниот семинар за македонски јазик, литература и култура, во Охрид, беше посветена на формалната и на функционалната класификација на неменливите зборови во македонскиот јазик во споредба со другите јазици, каде што зазедоа добар простор и извиците. Ако се направи пресек на научните трудови, можат да се забележат: разлики во изнесените дефинирања, како од самите автори, така и од цитираните автори во нивните статии; потоа разлики во врска со нивната внатрешна поделба на групи и на подгрупи; сето тоа произлезено од формалните, содржинските и функционалните карактеристики на самите извици. Наспрема рефератите каде што се анализирани извиците од научноистражувачки аспект, во некои истражувања акцентот беше ставен на лексикографската поставеност на извиците, односно на нивната важна улога во преведувањето. Како и да е, ако се земаат предвид сопоставувањата од сите реферати, може да се дојде до една предлошка, а тоа е дека станува збор за одделна зборовна група со растеглива дефиниција во однос на: формалната, семантичката и функционалната поставеност. Големо е значењето на споменатата

дискусија поради фактот што се даде иницијатива за изработка на речник на извиците во македонскиот јазик, кој, се надеваме, наскоро ќе биде изработен.<sup>5</sup>

Како илустративен пример ќе го земеме случајно избраниот извик *a-xa*, кој, при негова употреба, може да означува дека соговорникот разбрал, сфатил, потврдил: *A-xa, te sfativ*; потоа, дека соговорникот неочекувано го пресретнал соговорникот: *A-xa, te fativ (vo laga)!*; односно, може да изразува незаинтересираност на соговорникот, која сака да ја прикрие одржувајќи ја комуникацијата привидно: *A-xa ... a-xa ... така де ...* итн. Во сите три случаи извикот *a-xa* се изговара со различна интонација. Од примерот може да се види дека е особено важен контекстот (односно конситуацијата) за да му се припишат карактеристиките на еден извик.

Во нашето излагање<sup>6</sup>, на споменатата научна конференција, регистриравме околу седумдесет извици во рамките на детската литература / литературата за деца. При обидот за класификација на извиците<sup>7</sup>, најпрвин, ги презентираме извиците што изразуваат чувства, потоа оние за повикување, воспоставување контакт, привлекување внимание итн., и накрај ги презентираме ономатопејските извици, односно извиците со кои се имитираат звуци. Во третата група, вклучивме неколку подгрупи. Во нашата анализа подвлековме дека некои од извиците можат да бидат употребени и за изразување емотивна, експресивна функција на јазикот, а истовремено, со нив, може и да се повикува, да се воспоставува контакт. При класификацирањето се јави тешкотија да се одвои емотивноста на некои извици од привлекување внимание и сл. Такви ситуации, одделно беа разгледувани. Од друга страна, често пати се случуваше да се употребуваат по два извици (*E, de*), па и по повеќе, во една дел-реченица, односно реченица.

---

<sup>5</sup> Во заклучоците на конференцијата беше даден предлог (од Ј. Тантуровска) да се напише и речник, што беше срдечно прифатен. За изработка на речникот се нафатија колежките од Русија: Елена Верижникова, Наталија Бороникова и др.

<sup>6</sup> Ј. Тантуровска, „Нешто за извиците во детската литература / литературата за деца“, XXXVII научна конференција, 2010 год. (По случаен избор беа ексцерпирани четириесетина книги со различен жанр: роман, проза – расказ, драма и поезија, главно, од македонски автори, кон кои беа вклучени и списанијата за деца, што се публикувани во издавачката куќа „Детска радост“ во учебната 2009 – 2010 година. Во ексцерпираниот материјал се најдоа и текстови што биле адаптирани на детската програма „Шарена приказна“, на Радио Скопје.

<sup>7</sup> Во нашето истражување извиците беа подредени по азбучен ред во трите групи.

По овој повод се определивиме да ги анализираме извиците во дел од Копиќевите приказни за деца со оглед на фактот што сметаме дека и овој материјал може да биде прилог кон научните истражувања посветени на македонските извици. Намерно ги нарекуваме македонски повикувајќи се на фактот дека извиците се дел од национално-културниот идентитет на еден народ.

Постоењето на исти или на слични извици во други, пред сè, словенски, односно балкански јазици, зависи од меѓусебната врска / комуникација што може да биде изградена и преку преведувањето. Со ова се загатнува уште еден агол кон проучувањето на извиците, за кој веќе има пишувано.<sup>8</sup>

Ексерпцијата е направена врз материјал од дваесет и две приказни преведени на македонски (во 1956 година), меѓу кои и од збирката *Вратоломни приказни и Приказни под змејовите крилја*. Тоа се приказните: 1. *Жолтко сметачот, Живиот огин и рисот Усаменик, Сончевиот пејач, Последниот потомок на Големиот Борец, Косовницата и син ѝ, Разговор над реката, Мачор отишол ајдут, Фалбаџија и песнар, Црцорецот го бара сонцето и Воденичарот и неговиот мачор*. 2. Од збирката *Вратоломни приказни: Како пишував за деца во војната, Кристоф Колумбо, Капетанот Кук и небрежниот читател, Бате и милиционери, Волшебникот Микица, Големата офанзива, Сказна за котекот, Гаволитините на чичко Марк*; 3. Од збирката *Приказни под змејовите крилја: Страшниот змеј, Брко и Шмрко, Гостин на месечината, Насамарениот воден гавол, Преживелиците на чичо Зимрко. Дел од текстовите се напишани во вид на басни, каде што, пред сè, животните се претставени со карактеристиките на луѓето*.

По извршената ексерпција и по научните согледувања ја реализиравме првичнопоставената цел: извиците да ги подредиме по азбучен ред и, главно, да ги групираме во трите споменати групи<sup>9</sup>: 1. извици што изразуваат чувства, 2. извици со кои се повикува некој, се воспоставува контакт, 3. извици со кои се имитираат звуци. Со оглед на фактот што некои од извиците можат да се најдат и во две групи, ќе се обидеме да ги прокоментираме нивните значења и контекстот во кој се употребуваат.

1. Најпрвин ќе ги издвоиме извиците што изразуваат чувства, емоции, од типот: *оф!*, *ех!*, *ах!* *леле!*:

– *А, така значи, – рече дедото* (Волшебникот Микица:77);

---

<sup>8</sup> Обухова 2010: 107 – 113.

<sup>9</sup> Треба да се нагласи дека можат да се најдат богати групирања на извиците (на пр., Неда Пинтариќ (N. Pintarić, Zagreb, 2010) издвојува осум категории извици).

- *Ах, тие крилести суштества; нив човек никогаш не треба да ги слуша.* (Црцорецот го бара сонцето: 42) *Ах, ах, сега дури чувствувам колку ми се драги браќа ми и целиот мој род, замижурка тој готов да заплаче* (Живиот огин и рисот усаменик: 14);
- *Аха, сега знам, тој далеку ти побегнал.* (Жолтко сметачот: 8); *Аха, аха!* – извика Жолтко (Жолтко сметачот: 7)
- *Ауф, па веднаш се гледа дека си го претстигнал и тоа мошне многу* (ЖОЛТКО СМЕТАЧОТ: 8). – *Ауф, ауф, што страшна сверка, што страшен опашар!* – се стаписа Двапати По Два Се пет (Жолтко сметачот: 7);
- *Де, остави ги детиништините, не гледаш дека работам* (Страшниот змеј: 100);
- *Иха, па, ти си, значи, сам* (Живиот огин и рисот усаменик: 12);
- *Леле, леле, та не е возможно, – се почуди кртот* (Жолтко сметачот: 7); *Леле, леле колку ти се оддалечил само, – се почуди малиот крт* (Жолтко сметачот: 8);
- [...] *Е, кој да живее тогаш со вас [...]* (Живиот огин и рисот усаменик: 10); *Е, мој зеленко!* – воздивна Ристо Усамненик, – *зелен си како годинежнине лисје* (Живиот огин и рисот усаменик: 13); – *Побегнал! Е, ти си вистински Двапати По Два Се Седум* (Жолтко сметачот: 8); *Е, нема така, дедо, не дозволувам јас да бидам тепан* (Воденичарот и неговиот мачор: 47); – *Е, морам да го пронајдам тој Андерсен, па што сака нека биде!* – реши старецот, па утрината го зеде стапот в раце и тргна в село (Волшебникот Микица, 76);
- *Еј, старко, што ќе ти толкав колец?* (Воденичарот и неговиот мачор: 48); – *Еј, еј, по луѓа сонцето секогаш повесело сјае [...]* (Сончевиот пејач:15); *Еј, еј, држете го крадецот, држете го измамникот!* (Воденичарот и неговиот мачор: 49);
- *Ех, ти и твојата река, – ја брезна од гранчето еден долгоножец комарец, којшто однекаде се затекол тука, – каква убавина ми има во таа твоја река, што вечно жуберка и некаде брза* (Разговор над реката: 28);
- *Ех, што ти вреди толку краток живот [...]* (Разговор над реката: 30); – *Ех, ќе видиш сега, – се подлуди чучулигата и откако го остави гнездото се дигна во сончевиот воздух* (Фалбација и песнар: 38).

Извикот *о* во себе содржи и чувство, но од контекстот може да се види дека има карактеристики на извици со кои се повикува некого:

- *О, благодарам, благодарам, добра реко, одам да го побарам [...]* (РАЗГОВОР НАД РЕКАТА: 27); *Ќе ја бранам нашава куќа исто онака како и ти, о, Голем Борче* (Последниот потомок на големиот борец:

19); – **О, о**, погледнете сите, црната мравка ја дави својата жолта роднина, а над нив патува бела крилеста топка и тие не ја гледаат (Црцорецот го бара сонцето: 40);

– **Ох**, колку се сите сериозни и молчеливи [...] (Косовницата и син ѝ: 24); – **Ох, ох**, сончев пејачу, колку е весело срцево мое од тие твои зборови, забивтливо воскликна една мравка (Сончевиот пејач: 16);

**Ох, ох**, драга реко, колку ми станува срцево големо од твоите зборови (КОСОВНИЦАТА И СИН Ќ: 27);

– **Охо**, син на Старата Предачка, ја знам добро [...] (Живиот огин и рисот усаменик: 12); – **Охо**, колку е красен модриов сончев ден, – се јави од под поросениот бозелов лист еден воден цвет, мала добра пеперуга, што се беше скрила тука од дождот (Разговор над реката: 28); – **Охо-хо**, – извика таа кога стигна на чистинката пред пештерата, – еве красно засолниште, баи такво ми треба да го подредам за зимување. **Еј**, ти шарена мачко, витисај се одовдека (Последниот потомок на големиот борец: 20); **Ох-хо**, гледај! – се почуди првиот болничар (Брко и Шмрко: 112); – **Охо-хо, охо-хо**, ама ќе нè освежи овој пороен дожд, – запеа црцорецот (Сончевиот пејач: 16); – **Охо-хо, охо-хо!** – се радуваше потокот гледајќи низ лисјето во светлото летно небо, – баи е убаво да се живее под вечно насмеано небо (Косовницата и син ѝ: 24);

– **Пфи**, тоа го знам и јас! – се исмеа Жолтко [...] (Гостин на Месечината: 117);

– **Пуф**, чудно ми чудо, – кисело рече овчарот Жолтко (Гостин на Месечината: 117);

– **Ураа, ураа**, оваа пак е за втерување знаење в глава! (Сказна за ќотекот: 87);

– **Уф**, еве ангел! – воскликна празноверната бабичка [...] (бате и милиционери: 70);

– **Ха, ха, ха, ха** оди си само оди, кавгацио ниеден (Живиот огин и рисот усаменик: 10); – **Ха**, гледаш ли сега каков внук родило мочуриштето<sup>10</sup> (Разговор над реката: 30);

– **Хм**, баи би било добро да се овдека сега оние арамии (Живиот огин и рисот усаменик: 11); – **Хм**, нешто убаво, – се замисли доброќудниот јазовец. – **Ете**, била еднаш една нова полна со жолти зрели пченки [...] (Живиот огин и рисот усаменик: 11); – **Стара предачка?** – се замисли свињата [...] **Хм**, ова, жал ми е што не знам ништо да ти раскажувам (Живиот огин и рисот усаменик: 11); – **Хм**, ваква

<sup>10</sup> Овде не треба да има точка.



*вистина!* – налутено им оговори полскиот стаорец (Сончевиот пејач: 15); – **Хм**, а кој игра со тебе дома? Кажу гобарем тоа (Бате и милиционери: 69);

– Пченки! **Тхе**, зар ми е тоа нешто убаво, – кисело процеди Живио Огин (Живиот огин и рисот усаменик: 11). Конкретно, овој извик не сме го сретнале во македонскиот јазик.

– *Ете, ти велам јас, – закука полскиот стаорец, ќе удрат такви поројници и поплави, коишто ќе уништат сè што се наоѓа во полето. А водата ќе навлезе и во мојава дупка, ќе го навлажи житото што летоска го укра ... **хм**, ова ... го собрав, и тоа уште пред зимата ќе изгине [...] **Леле, леле**, ќе пропадне тогаш целиот свет* (Сончевиот пејач: 16).

Ова е пример за контекст со повеќе извици.

Со оглед на тоа што станува збор за животно, кое треба да го имитира смеењето на човек, дали овие два сврзника не се ономатопејски извици (?!):

– **Аха, ха, ха!** – се засмеа мечериштето (Живиот огин и рисот усаменик: 11).

2. Во следнава група извици се привлекува вниманието, се повикува некој, се воспоставува контакт итн., од типот: *еј!*; *ехеј!*; *бре!* и др.:

– **Еј**, кој е, кој рече дека има право? – срдито забрмче комарецот и се спушти ниско над водата да го види непознатиот говорник (Разговор над реката: 30); – **Еј**, што си тажно момче? – зацвџика од гранката една љубопитна крстоклунка (Живиот огин и рисот усаменик: 12) – **Еј**, кој си ти? – срадуван викна мачорот (Живиот огин и рисот усаменик: 12); – **Еј**, деца, де скокнете па избркајте го тоа глупаво птичиште (Фалбација и песнар: 39); **Еј**, каде толку рано, пејачу? (Црцорецот го бара сонцето: 42); **Еј**, каде си ти, мрзливецу, арамијот, никаквецу, предавнику?! (Воденичарот и неговиот мачор: 45); **Еј**, рударче, што заборава! (Кристоф Колумбо, Капетанот Кук и небрежниот читател: 60).

Во следниов пример со извикот *еј* не се привлекува само вниманието, туку се покажува и уплашеност:

– **Еј**, кој иде? – се штрекна тој (Црцорецот го бара сонцето: 43);

– **Ојхој**, бидете претпазливи сите што минувате по полето (Фалбација и песнар: 39).

3. Следуваат извиците со кои се имитираат звуци, од типот: *бум*, *трас*, *крц* ... итн.

а) Ономатопејските изрази се употребуваат за имитирање звуци, кои можат да бидат од различен вид:

а. имитирање звуци што ги произведуваат животните:

– *Ау-вау*, кој ќе живее вака сам, – се просевна тој (Л. Т.: песот Жолтко) од пустата досада голтнувајќи патем една безобразна мува (Жолтко сметачот: 5);

– *Вјау-мјау!* – растегна мачорот со така необичен глас [...] (Ѓаволштините на Чичко Марк: 94);

– *Ињи-њи-њи*, вади ме од водава, ќе се удавам! (му вели коњот на авторот – заб. Л. Т.); *Ињ-ињи*, поведете ме и мене! Малечкиов слабо ме тимари, ме изеде правот (Кристоф Колумбо, Капетанот Кук и небрежниот читател: 62);

– *Клик, клик!* – воскликна неговиот пријател орел, па наспроти својот обичај се подигна над планината, да ја испее горе во височините, каде што имаше уште сонце, посмртната песна каква што им се пее само на орлите (Последниот потомок на големиот борец: 23);

– *Ко-ко-ко*, (имитирање на квачка – заб. на Л. Т.) што е тоа? Станаа пилињата мои авијатичари! (Живиот огин и рисот усаменик: 78);

– *Ум-хрум*, кој е тоа? – скокна свињата со накомстрешените влакна, веќе спремна за битка (Живиот огин и рисот усаменик: 11); *Ум-хрум*, фаќај друм! [...] гровна престрашената свиња и му ја спрашти по друмот татнежки како талјански тенк (Сказна за котекот: 90);

– *Еј, еј*, цр-црц, облаците ќе се растураат и пак ќе има сонце, – пеејќи му одговара црцорецот (Сончевиот пејач: 15).

б) имитирање звуци што ги произведуваат птиците и сл.:

– *Цив-вив*, им се восхитувам на оние што имаат храборст, – зацвика од блиското дрво едно врапче (Црцорецот го бара сонцето: 42).

Во примерите што следат сојката изговара *кре-кре*, *мјау*, што нè става во дилема за овие ономотопејски изрази, зашто првиот израз е извик очекуван од жаба, а вториот е извик очекуван од мачка (според досегашната употреба во македонскиот јазик):

– *Уха-ха*, *кре-кре*, ама лаже оваа, – *фати* да се смее сојката (Фалбација и песнар: 38);

– *Хе*, *кре-ре*, *мјау* – *фати* да реве сојката сета растреперена од злоба и завист (Фалбација и песнар: 39).

Во следниве примери се изразува задоволство на птица (во бајка), со што, ваквите извици, ќе бидат третирано како подгрупа на ономотопејските изрази или пак, ќе ги ставиме на исто рамниште со извиците со кои се изразува некакво чувство (односно задоволство):

– *Цири-цири*, големото моќно сонце блескоти над полињата, се бранува на ветерот златното жито и пчелката брмчи околу црвениот цвет на детелината (Фалбација и песнар: 38); *Цири-вири*, –

продолжуваше чучулигата, – шумата се распрострала како зелен килим на ридот, во неа живее веселиот кос со црно око, а по дното од ридот вечно патува потокот (Фалбаџија и песнар: 38); **Цири-рици**, по пространото поле се движат овци бели како снег, гледам овчари со немирни кучиња и се надевам дека ниедна непретпазлива нога не ќе застане во моето мало гнездо со шарени јајца (Фалбаџија и песнар: 38).

Папагалот што зборува е претставен со завлекување во зборувањето, кое е изразено со повторување на букви:

– Глушецот **Муссстачо прррррви дупника!** – закреска од другата книга Робинзовиот папагал (Кристоф Колумбо, Капетанот Кук и небрежниот читател: 61);

в) имитирање звуци што ги произведуваат инсектите:

– **Зззуу!** ... – забрмчи бубачката [...] (Ѓаволштините на Чичко Марк: 95);

г) имитирање звуци од природата и др., од типот: *крц, клоп-клоп*:

– [...] трупаат јаглен во пченката, а чичко Зиморко бега надвор, зашто милионерката печка ќе фати громко да баботи: – **Бу-бу-бу, држ-држ-држ**, арамија в соба! (Страшниот змеј: 123);

– **Бррр-бррр!** – се тресе и брбореше студеното поточе [...] (Ѓаволштините на Чичко Марк: 94);

– [...] и со шушкавиот глас на вечерниот ветер викна низ отворениот прозорец: – **Шиии-шуи**, сега ќе профучи, момченце, од шумова страшното страшило лилјак! (Ѓаволштините на Чичко Марк: 91).

Честопати извиците што имитираат звуци (ономатопејските извици) се употребуваат на местото од личноглаголската форма, односно добиваат предикативен карактер<sup>11</sup>:

*Другпат, пак, токму бев напишал во една песна дека мечерот Живко се качил на стебло да бере круши, а под крушата стои магарето Сивко и рика, кога, ѓаволот ни ора ни копа, Швабите однекаде потегнаа со голем топ, па тешка граната бувна баш покрај нашата куќичка. **Фиууу-грум!** (Како пишував за деца во војната: 55);*

– **Ки-у!** – викна дедо-Мраз и нељубезно протресе со шубарата од улит. (Кристоф Колумбо, Капетанот Кук и небрежниот читател: 64).

Иако ретко, се среќаваат и примери со извици, на пример, за бркање:

– **Уху, ши**, крадци ниедни, јас ќе ве научам на ум! (Страшниот змеј: 102).

---

<sup>11</sup> Од извиците во ваквите примери: *Го фатив и трас од земја!* се изведуваат ономатопејските глаголи: *трасне, пласне, крцне, крека* ....

Во следниов пример е прикажана императивна форма од глаголот е изведен од ономаатопејски извик:

– **Ухни** уште еднаш, тетин-буф! (Ѓаволштините на Чичко Марк: 90);

Сретнавме и извик употребен метафорички:

– **Трас-плус** и готова е приказната! (Како пишував за деца во војната: 54).

Од друга страна, и полнозначните зборови можат да се употребата како извици, односно изговорени со извична интонација да извршат функција на извици (*мајчице!*; *Боже!*; *помош!*; *марш!* и сл.):

– **Помош!** Нека дојде болничарката да ме преврзе! Ме гризна Жолтко за торбата! – *фатив* да ревам јас од крушата [...] (Како пишував за деца во војната: 54);

– **Стој!** – му викнав на старецот. (Како пишував за деца во војната: 56);

– **Право!** – покажа другарот сообраќаец повешто и од маѓесник (Бате и милиционери: 66).

Во еден текст е дадена една строфа на песна напишана на српскохрватски јазик, која долу, на страницата, е препеана. Сакаме да обрнеме внимание дека употребените извици во строфата на српскохрватски: **Звију, фију, фике-фике**, | *Причекајте, биће цике!* | *Првокласно пришим ја, | један-два, један-два!* се приспособени на македонски, односно се напишани според нормата на македонскиот правопис: **Звиу, фиу, фике-фике**, | *почекајте, ќе има писок!* | *Првокласно плускам јас, | едно-две, едно-две!* Прев. (Сказна за котекот: 88).

На крајот, само да додадеме дека овој преглед на извиците во преводната детска литература на македонски од Бранко Ќопиќ сметаме дека ќе претставува појдовна точка за идни научноистражувачки потфати.

### Литература:

Ђопиќ, Бранко. 1963. *Орлови рано лете*. Просвета. Београд.

Конески. Блаже. 1982а. *Граматика на македонскиот литературен јазик*.

Скопје.

Конески. Блаже. 1986а. *Македонскиот јазик во развојот на словенските литературни јазици*. Скопје.

Минова-Ѓуркова. Лилјана. 2003. *Синтакса на македонскиот стандарден јазик*. Скопје.

Минова-Ѓуркова. Лилјана. 2003. *Стилистика на современиот македонски јазик*. Скопје.

Минова-Ѓуркова. Лилјана. 2003. *Граматика на македонски стандарден јазик за странци*. Скопје.

- Никодиновски. Звонко. 2011. Извиците во јазикот и во говорот. In: *XXVII научна конференција*. Скопје: 159–164.
- Обухова. С. Елена. 2011. Особености на функционирањето и преводот на извиците во македонските преводи на А. П. Чехов. In: *XXVII научна конференција*, Скопје: 107 – 114.
- Тантуровска. Лидија. 2011. Нешто за извиците во детската / литературата за деца. In: *XXIX научна конференција*. Скопје: 203–216.
- Шанова. Зоја. 2011. Експресивно-семантички функции на извиците во македонскиот и во рускиот јазик. In: *XXVII научна конференција*. Скопје: 13–18.
- Kristal. David. 1997. Enciklopediski rečnik lingvističkih naziva; Lingvistički rečnik, Beograd.
- Pintarić. Neda. 2010. *Pragmatični svijet osjetlivosti*. Zagreb.